

ЕКСПЕРТИЗА ДАВНОСТІ ДОКУМЕНТА - ПИТАННЯ ТА ВІДПОВІДІ

В КНСЕУ проводяться фізико-хімічні судові експертизи та експертні дослідження давності виготовлення документів (давності виконання записів та підписів в документах) за зверненнями судів, слідчих органів, адвокатів, юридичних та фізичних осіб. На стадії організації проведення експертизи виникає ряд питань щодо підготовки матеріалів для проведення експертизи встановлення віку документа.

За матеріалами семінару з підвищення кваліфікації адвокатів міста Києва, що відбувся 30 червня 2017, організований НААУ на запитання відповідає експерт КНСЕУ Юрченко Євген Миколайович з досвідом виконання експертиз давності виконання документів понад 10 років, досвід роботи в галузі судової експертизи з 2003 року, досвід виконання газохроматографічних аналізів матеріалів, речовин та виробів з 2000 року.

Що таке старіння документа?

Під старіння документа розуміють необоротні зміни хімічного складу (або інших властивостей) матеріалів реквізитів документа, що відбуваються протягом часу.

Процес старіння матеріалів письма має початок і кінець. Під кінцем процесу старіння розуміють такий стан матеріалу письма, при якому зафіксувати зміни хімічного складу, або інших властивостей, в певний інтервал часу не уявляється можливим.

Чому експертиза давності документа є фізико-хімічною?

Дослідження процесів старіння матеріалів письма проводиться шляхом дослідження хімічного складу та дослідженням динамічних фізико-хімічних процесів що відбуваються в матеріалах документів.

Дослідження проводяться інструментальними фізико-хімічними методами дослідження (хроматографічні, спектральні, тощо), які без обмежень застосовуються при фізико-хімічних дослідженнях матеріалів та речовин в хімічних лабораторіях.

Отже, для вирішення питань по встановленню давності виконання документів потребує наявності у особи, яка проводить таке дослідження, спеціальних знань в галузі хімії та фізико-хімічних процесів, а також знань фізико-хімічних інструментальних методів дослідження.

Які реквізити документів можуть бути досліджені з метою встановлення їх давності?

Матеріали документів є досить різноманітними об'єктами: папір, чорнила для письма та штемпельні чорнила, тонери принтерів, фломастери, олівці, пасти кулькових ручок, клеї, тощо. Ці матеріали мають різноманітний хімічний склад. Фактично кожен з матеріалів документів під час зберігання змінює свій хімічний склад або певні властивості. Ці зміни мають різну інтенсивність та тривалість, деякі процеси не мають певної закономірності. Отже і можливості експертизи будуть різними.

Найбільш вивченими є процеси старіння матеріалів письма, а саме паст кулькових ручок та чорнил.

Які процеси старіння досліджуються при проведенні експертизи давності?

Пасти кулькових ручок і чорнила (не всі) містять в своєму складі розчинники (сольвенти) з високими температурами кипіння, тобто важколетючі компоненти

(феноксіетанол, гліколі, бензиловий спирт, тощо). Після нанесення запису на папір відбувається дифузія цих компонентів із штрихів запису. Саме процеси дифузії сольвентів є найбільш дослідженими в світовій експертній практиці. За залишковим вмістом сольвентів в штрихах визначається вік запису.

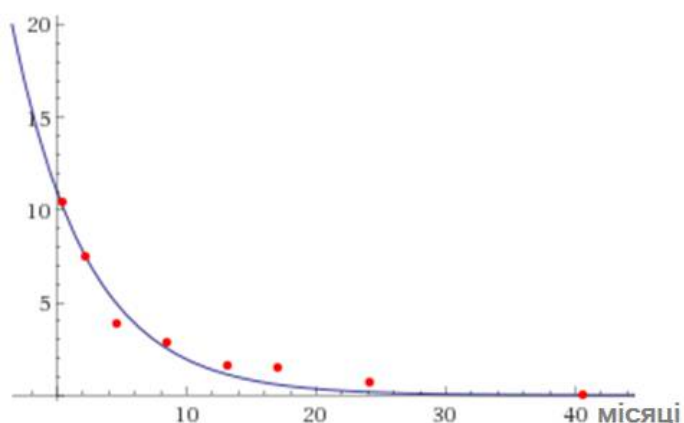
Тобто, чим більший вік запису, тим менше в ньому міститься сольвенту?

Так, вміст сольвентів з часом зменшується, при цьому інтенсивність процесу убуття сольвенту із штрихів записів не є однаковим в часі, та описується експоненціальною кривою дифузії.

Які можливості експертизи щодо визначення давності виконання записів (підписів), виконаних пастами кулькових ручок?

Найбільш достовірно діагностований діапазон визначення віку записів кульковою ручкою становить 2 роки. Саме цей період характеризується задовільною динамікою змін залишкового вмісту феноксіетанолу. Атестовані експертні методики проведення судових експертиз дозволяють встановити факт невідповідності записів віком до 5 років. Але визначення віку записів понад 2-х років можливо для тих паст кулькових ручок, які містять в якості основного сольвенту феноксіетанол або більш важколетючі компоненти.

В якості прикладу наведемо результати дослідження динаміки старіння записів, виконаних кульковою ручкою ZEBRA (Японія) спорядженою синьою пастою, яка містить два сольвенти – бензиловий спирт та феноксіетанол (1:3).

На графіку наведено динаміку змін вмісту феноксіетанолу в штрихах. Графік має експоненціальну залежність. Як вбачається із кривої дифузії (кривої старіння) вік даних записів можливо встановити до 24 місяців, більш старші записи, виконані вказаною кульковою ручкою, не можуть бути диференційовані в часі, що зумовлено низьким вмістом феноксіетанолу в штрихах віком більше 24 місяців. Штрихи віком 24 місяці можливо відрізнити від штрихів якім більше 30 місяців. В штрихах віком 30 місяців і більше вміст феноксіетанолу знаходиться поза межами визначення. Встановити вік штрихів (період виконання) більший 30 місяців, для паст даної рецептури не є можливим.

Тобто можливості експертизи давності виконання записів залежить від властивостей конкретних об'єктів?

Так. Можливості експертизи залежить від рецептур досліджуваних матеріалів письма, які є досить різноманітними за якісним та кількісним складом сольвентів та відрізняються полімерними смолами та композиціями барвників.

Однак, максимальний вік записів, який можливо встановити за опублікованими науково обґрунтованими методиками не більший 5 років.

Чи можливо встановити давність виконання записів виконаних гелевими чорнилами, або ручками-роллерами?

Хімічний склад чорнил має ряд принципових відмінностей від паст кулькових ручок. Основна відмінність, в тому, що чорнила як правило виготовляються на водній основі, а паст кулькових ручок виготовляють на основі полімерних смол розчинених в сольвенті. Чорнила є рідкими матеріалами – рідинами, в той час як паст кулькових ручок являють собою в'язкі матеріали (смоли). Чорнила проникають в товщу паперу, а паст кулькових ручок ні.

В складі чорнил можуть спостерігатись сольвенти класу гліколів, такі як гліцерин, триетиленгліколь, пропіленгліколь, дипропіленгліколь. Вказані компоненти на відміну від феноксіетанолу є гігроскопічними і вводяться до складу чорнил з метою запобігання їх висихання в пишучому вузлі. Тобто, сольвенти в складі чорнил і сольвенти в пастах кулькових ручок мають різне функціональне значення, що зумовлює їх різний вміст та властивості.

Відповідно до опублікованих науково обґрунтованих експертних методик, в загальному випадку, можливо встановити давність виконання записів віком до 2-х років виконаних чорнилами (гелевими, ручок-ролерів, струменних принтерів), за умови що в складі досліджуваних чорнил наявні компоненти класу гліколів.

З якою точністю можливо встановити давність виконання записів?

Точність (дискретність) залежать від фактичних рецептур матеріалів письма та фактичного періоду їх виконання.

Для записів виконаних пастами кулькових ручок можливо:

- якщо записам менше 6-ти місяців, дискретність визначення 1 міс;
- якщо записам 6-12 місяців, дискретність визначення 2 міс;
- якщо записи віком 12-24 місяців, дискретність визначення 4 міс;
- якщо записи віком 2-5 років, дискретність становить близько 6 міс.

Чи можливо встановити конкретну дату (день), коли було виконано запис?

Ні. З такою точністю встановити вік запису неможливо. Це зумовлено як недостатньою динамікою процесу старіння так і похибками вимірювань інструментальними методами дослідження хімічних компонентів.

Якщо документ виготовлений в 2015 році, чи можливо встановити в якому конкретному місяці вчинено запис, якщо експертиза призначена в 2017 році?

Ні. В даному випадку дискретність методик не дозволяє встановити конкретний місяць. Однак можливо діагностувати вік записів 2015 року на періоди: початок року .. середина року ...кінець року.

Тобто, в загальному випадку можна відрізнити записи що виконані в 2015 році якщо, між ними різниця в віці не менше 4 місяців. Тобто записи виконані в січні 2015 року, можливо відрізнити від тих, що зроблені в травні 2015 року.

Чи відомі Вам випадки коли експертиза могла встановити конкретну дату запису або вік запису більше 5-ти років?

Як вже було наголошено, такі висновки не є науково обґрунтованими, що зумовлено динамікою процесів старіння матеріалів письма.

Моніторингом судових рішень із єдиного державного реєстру судових рішень, можна проаналізувати експертну практику щодо встановлення давності виконання документів.

Приклад 1. Справа № 2-2221/12

« згідно висновку експертів (додаткова експертиза) №13609/13610/13-34/13611/13612/13-33/968/15-34/5288/5289/15-33 від 18.05.15 р.:

... Підписи від імені директора Київської філії №2 ВАТ «Банк Універсальний» ОСОБА_7 у досліджених двох примірниках кредитного договору №002-2900/756-0345 від 24 жовтня 2007 р. (на суму 34 870 шв. Франків), та двох примірниках кредитного договору №002-2900/756-0336 від 24 жовтня 2007 р. (на суму 84 050 шв. франків), виконані ймовірно пізніше грудня 2007 р. (ймовірно - їх час виконання не відповідає вказаній у документах даті 24.10.2007 р.)....

Підписи від імені ОСОБА_5 та від імені особи без реквізитів (у нижньому кутку аркушів зліва) у досліджених двох примірниках кредитного договору №002-2900/756-0345 від 24 жовтня 2007 р. (на суму 34 870 шв. Франків), та двох примірниках кредитного договору №002-2900/756-0336 від 24 жовтня 2007 р. (на суму 84 050 шв. франків), ймовірно виконано пізніше жовтня 2007 р. (ймовірно - їх час виконання не відповідає вказаній у документах даті 24.10.2007 р.)»

Тобто експерти КНДІСЕ МЮ України в справі №2-2221/12 «встановили» вік підписів 7 років з точністю до днів.

Приклад 2. Справа №910/18777/14

« **Висновком експертів Київського науково-дослідного інституту судових експертиз №7212-7215/15-34/6611-6614/16-34 від 16.05.2016 р.** встановлено:

5. Договір № 660-08/12Б-1 купівлі-продажу цінних паперів, датований 27.06.2008, Договір № 660-08/12Б-2 купівлі-продажу цінних паперів, датований 27.06.2008, акт прийому-передачі векселів та виконання зобов'язання за договором купівлі-продажу цінних паперів № 660-08/12Б-1 від 27.06.2008, датований 23.07.2008, та акт прийому-передачі векселів та виконання зобов'язання за договором купівлі-продажу цінних паперів № 660-08/12Б-2 від 27.06.2008, датований 23.07.2008 виготовлені пізніше березня 2010 року.»

Тобто, експерти КНДІСЕ МЮ України в справі №910/18777/14 «встановили» вік підписів 6 років з точністю до місяців.

Приклад 3. Справа № 331/1504/16-ц

«Відповідно до висновку групи експертів Київського науково-дослідного інституту судових експертиз Міністерства юстиції України № 2750/2751/15-34/2752/15-32/10449?10460/15-34 від 23.06.2015 року було встановлено наступне, зокрема, підпис від імені ОСОБА_2, у графі «Заємщик ОСОБА_2.» у договорі займу від 29.06.2004 року, який складено між ОСОБА_2 і ОСОБА_5, виконано самою ОСОБА_2; підпис від імені ОСОБА_5 у договорі займу від 29.06.2004 виконано ймовірно у період до серпня 2004 року, тобто його виконано у вказану у документі дату 29.06.2004 не виключається; підпис від імені ОСОБА_2 у договорі займу від 29.06.2004 р. виконано ймовірно у період з червня по серпень 2004 року, тобто його виконання у вказану у документі дату 29.06.2004 не виключається.»

Тобто, експерти КНДІСЕ МЮ України в справі №910/18777/14 «встановили» вік підписів 11 років з точністю до місяців.

Такі висновки ґрунтуються на неприйнятних критеріях оцінки змін хімічного складу досліджуваних матеріалів письма, що призводить до помилкової інтерпретації результатів аналізів.

Чому Ви вважаєте що наведені Вами приклади висновків є необґрунтованими?

Така оцінка подібних висновків зроблена на підставі аналізу науково обґрунтованих експертних методик та наукових розробок в галузі експертизи

документів, що використовуються як в Україні, так і в інших державах – країнах ЄС, США, РФ.

Із відповідей наданих нам експертами Європейської робочої групи по експертизі документів (The European Document Experts Working Group - **EDEWG**) Європейської мережі судово-експертних установ (European Network of Forensic Science Institutions – **ENFSI**), а також Американської асоціації експертів по дослідженню документів (**ASQDE**) слідує, що не відомо про існування таких методів, які б дозволили встановити вік виконання записів (підписів) більше 5 років, оскільки зміни хімічного матеріалів письма вже не відбуваються.

Які матеріали необхідні для проведення експертизи або дослідження давності виконання документа?

Підставою для проведення експертизи є постанова слідчого або ухвала суду. Експертні дослідження проводяться за письмовими зверненнями фізичних, юридичних осіб, або адвокатів.

Для дослідження необхідно надати:

- 1) оригінал досліджуваного документа;
- 2) дозвіл на пошкодження досліджуваних записів або підписів в оригіналах документів, в межах необхідних для проведення дослідження.

Під час проведення експертиз досліджувані записи пошкоджуються, в якій мірі відбувається пошкодження, та чим це регламентується?

При проведенні експертизи використовується руйнівні інструментальні методи дослідження (хроматографічні та спектрофотометричні методи). Для дослідження необхідно близько 4 см штриха запису (підпису), що регламентується експертною методикою.

Чи необхідно надання зразків порівняння?

У разі дійсної необхідності, експерт може заявити клопотання про надання таких зразків. Така необхідність може виникати у разі неможливості моделювання процесу старіння досліджуваного матеріалу письма. Такі випадки є рідкісними, оскільки систематичне вивчення процесів старіння матеріалів письма нами здійснюється з 2005 року, та на сьогодні досліджено більше 100 різних рецептур паст кулькових ручок. Зібрана база моделей постійно поповнюється.

Які строки виконання експертизи?

Строки виконання експертизи залежать від поточної експертної завантаженості, кількості об'єктів дослідження та складності експертного завдання, і становлять від 30 до 90 днів. В середньому строки виконання експертизи 30-45 днів.